

Soldaten voor Napoleon in Lichtervelde

Frans Vanzieleghem

In de komende jaren zal in het jaarboek aandacht besteed worden aan Lichtervelde gedurende de Franse periode 1794-1814. In 1994 is het 200 jaar geleden dat Frankrijk België inlijfde. Met de Franse revolutie werd het hele feodale systeem van het ancien regime grotendeels overhoop gegooid.

Op militair vlak brak men plotseling met eeuwenoude tradities. In 1798 werd de wet op de rekrutering van kracht. Voortaan was de militaire dienstplicht (5 jaar) een persoonlijke plicht, voor iedere Franse staatsburger die de leeftijd van 20 jaar had bereikt. De wet op de conscriptie zette veel kwaad bloed, maar paste wellicht in de filosofie van broederlijkheid en gelijkheid. Het principe van rekrutering zoals we die nu nog kennen is duidelijk een erfenis van de Franse revolutie.

Gezien de algemene dienstplicht in België in 1993 wordt afgeschaft, is deze bijdrage des te meer geschiedenis.

Men schat dat er van 1795 tot 1814 zowat 150.000 Belgen in de Franse legers gediend hebben. Enkel daarvan waren vrijwilligers. Sommige arme drommels of avonturiers verhuurden hun eigen persoontje omwille van het gegeerde geld en lieten zich als plaatsvervanger van een welgestelde dienstplichtige inlijven. De overgrote meerderheid bestond uit dienstplichtigen, aangeduid door loting, die tegen wil en dank de wapens moesten opnemen voor een "vaderland" dat het hunne niet was.

Velen deserteerden, talrijke andere vertikten het zich te komen aanbieden en stelden zo hun naastbestaanden bloot aan vergeldingsmaatregelen. Duizenden overleden op slagvelden en in hospitalen over gans Europa, van Portugal tot in Rusland, van Polen tot in Italië. Voor België wordt het aantal gesneuvelde en vermiste soldaten op 50.000 geschat.

Ook Lichtervelde betaalde een zware tol. Honderden Lichterveldenaars dienden in de legers van Napoleon. De conscriptielijsten uit de Franse periode bevatten interessante gegevens voor de familiegeschiedenis en onthullen vaak boeiende ervaringen.

In deze bijdrage beperken we ons tot het uitwerken van enkele individuele gevallen.

1 Francois Titeca overleden in San Sebastian

Geboren in Lichtervelde op 30 september 1784, zoon van Pierre en Perpetua Tahon. Hij behoorde tot de opgeroepen van het jaar XIV (1806). Omdat hij zich niet onmiddellijk aanmeldde, werd hij veroordeeld als deserteur en kreeg hij een boete van 500 fr. Hij werd naderhand ingelijfd op 20 augustus 1807 in Mayence¹ bij het 85ste Linierregiment². Een "certificat d'activité de service" bewijst zijn aankomst in Mayence en vrijwaarde zo zijn familieleden van eventuele boetes mocht hij op zijn reisweg van Brugge naar Mayence opnieuw deserteren.

¹ Het huidige MAINZ in Duitsland

² Het hierbij afgebeelde soldaatje draagt het uniform van een infanterist uit de Linierregimenten

Zo'n certificaat geeft belangrijke inlichtingen over de fysieke eigenschappen van François Titeca: 1,63m., blond haar, blauwe ogen, rond voorhoofd, normale neus en kin, ovaal aangezicht. Een groot deel van zijn wedervaren vonden we terug in een brief die hij naar zijn moeder schreef vanuit Spanje.

In de winter van 1807-1808 besloot Napoleon de bijzonderste vestingen van het noorden van Spanje alsook de hoofdstad Madrid onverwachts en zonder geweld te bezetten. De generaals moesten de Spaanse koning en zijn familie in handen krijgen en ze naar Frankrijk overbrengen. Op 6 juni 1808 zou Napoleon zijn broer Joseph als koning van Spanje aanstellen.

Deze inval in Spanje en de eerste bezetting verhaalt François Titeca als volgt in zijn brief:

Madery (Madrid) in Spayen den 12sten meye 1808

Monsieur Franciscus Titeca

Seer beminde susters ende broeders - daerom kan ick niet naelaeten van ulieden de wetenschap te laeten hoe dat ick al gevaeren ben op mijne reize.

Ick ben 13 van novembre (1807) uyt Maiynce (Mainz) vertroocken naer Orleans wy hebben daer 22 daegen stille gelegen bij de boeren; wy hadden daer het wildig leven, wy droncken daer wyn voor 3 stuivers de stoop; wij zyn den 2en van januaere vertroocken naer Bourdou (Bordeaux) en van daer naer Bajon (Bayonne) en van Bajon naer Victoria in Spayen, wy hebben daer 18 dagen stille gelegen, wy leden daer veele armoe van beddinghe en heten, wy trocken nae de stat Bourgous (Burgos), wy wierden daer in eene kereke geleid, wy dochten dat wy daer eenigen tyt zouden stille gelegen hebben, maer neen, wy mosten 's anderendaegs vertrekken, wy kregen daer voor vier daegen brood en vleesch, en onse mermyten dat mosten wy op onse rugge draegen, en marseeren van smorgens tot savons en als wy den geelen dag gegaen hadden, wierden wy in een bos gedreven gelyck de schaepen en mosten wy slaepen en onze soepe koken, elck die liep met messen en saevens om bomen af te cappen om soepe te koken. een alzo syn wy voort getrocken voort . . . voort in Spayen en als wy in een stat quaemen zy gaven ons daer altyt voor vier daegen proviande en zoo hebben wy altyt moeten buyten slaepen; zoo den lasten dag dat wy marseerden hebben wy gegaen van smorgens ten vyfen tot sanderendaegs ten drieen, dat wy quaemen by nog een deel troepen die daer oock in een bos gelosiert hadden. zoo wy sogten seffens wat houd om ons soepe te koken, zoals ons soepe gekocht was, den trommel wiert geslaegen en wy mosten seffens vertrekken en wy mosten on soepe laten staen en marseeren, zoo als wy 3 huren gegaen hadde, quamen wy yn een waeraende daer nogh veel soldaeten laegen, zoo mosten seffen ons ordinantieklederen aendoen en vertrekken, zoo wy een halfure buyten de waeraende quaemen, wy quaemen op den steenweg om naer den hogstat van Spayen te gaen, zoo dat waeren al soldaeten een ure voor ons en een ure achter ons, wy en wisten niet wat er stond te gebuyren, zoo syn wy in de stat gegaen (23-3-1808) en de Spayaers hebben hulder niet durven roeren, zoo wy liggen nu een

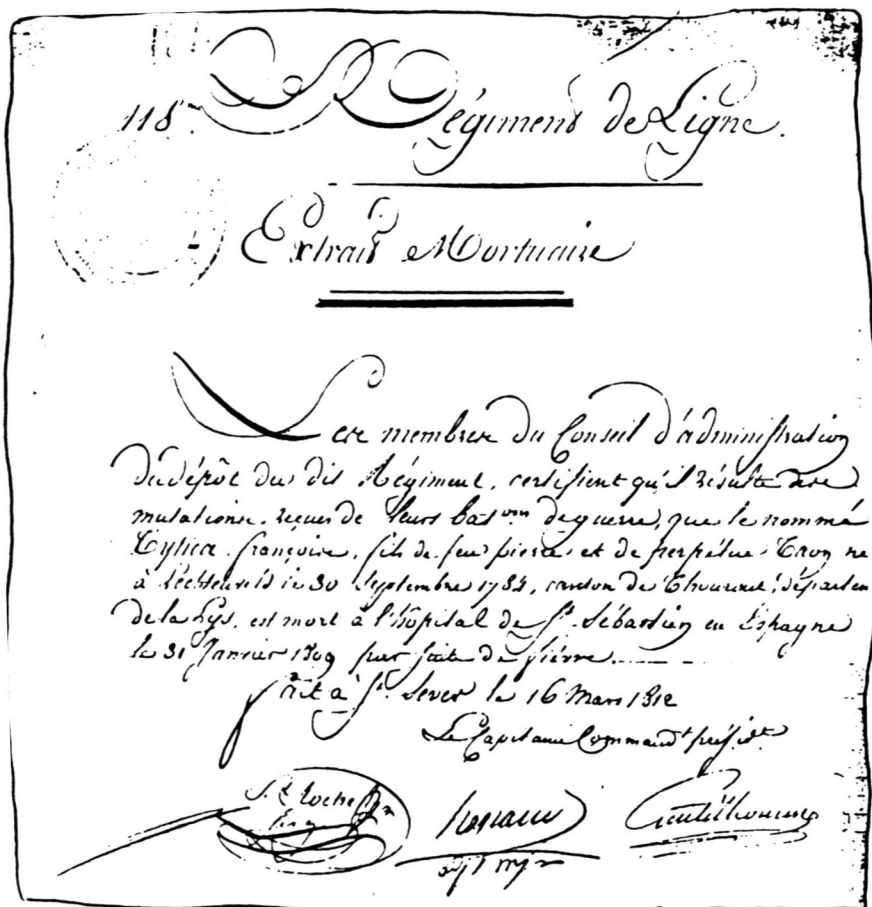
hure buyten de stat gecampeert in linwaeten tenten, den derden dagh van meye heft de burgerie op gestaen tegen de Fransche, en wy hebben gevochten, daer syn weel 300 Spayaers, al burgerie en paepen gebleven, en daer syn omtrent 40 van ons volck gebleven en 2 mamme lookers (mammelukken) en wy mosten sevens al naer de stat gaen met 3 devisions, zoo wy hebben daer een heele dag en nacht gelegen en dat is nu gesust, - De snee die ligt daer noch manne dikte op de bergen hoger als 3 torren. . .

En gy moet schryven naer het 1de regiment 1de compagnie 3de patolion, ten is nu niet meer 85^e regiment want wy syn verandert, ick ben in 't 3de deviseon van de armeye en gy moet het adres in het frans zetten; het ongelukkigste van al is dat den tuyback zoo diere is 15 francs het pond, ick rekene dat ick 1500 huren van myn huys been, het broodt is diere, de fygen en rezynen en apelsinaen dat is er goeden coop, de coplimenten aen monsieur de maire Fraeys dat hy my eenen goeden dienst aengelevt heeft; ist dat 't u wel sal begheuen, ick versoeke drinckgelt sonder vraegen, waermede ick blyve ulieden dienaer

Franciscus Titeca Tourhoud

adres A vewe Titeca au Tourhoud département de la Lys arrondissement de Brugge cito cito nr 3 - port payé-

François Titeca heeft Spanje niet levend verlaten. Hij overleed in het hospitaal van San Sebastian op 31 januari 1809 ten gevolge van koorts. Het bericht van zijn overlijden (facsimile hieronder) werd pas 3 jaar later (op 16 maart 1812) aan zijn familie overgemaakt. Wellicht is hij in Spanje begraven.

2 Michel Vanzieleghem: van desertie naar decoratie

Michel Vanzieleghem stond ingeschreven op de conscriptielijsten van 1813. Ingeschreven staan betekende nog geen dienst nemen. Vrijstelling werd verleend aan weduwnaars, gescheidenen en gehuwden met kinderlast. De eigenlijke incorporatie werd nog voorafgegaan door een medische keuring. Omwille van familiale omstandigheden kregen sommige een zachtere behandeling (broer onder de wapens, kostwinner in het gezin). Zij werden van hun dienst niet ontslagen, maar stonden op een gunstige plaats om niet opgeroepen te worden. Er werd immers een contingent vastgesteld, door loting. Wanneer dit volzet was werd de reserve (depot) vrijgesteld. Maar de wet voorzag in geval van uitzonderlijke omstandigheden de algehele mobilisatie, de zogenaamde "*levée en masse*". Zo was men nooit zeker niet opgeroepen te worden; Napoleon vocht immers vele oorlogen uit.

Michel Van Zielegheem geboren in Lichtervelde op 1 juli 1793 is schoenmaker van beroep en zoon van Pierre-Antoine (herbergier) en Anne Cathérine Van Ackere. Bij de keuringsraad vraagt hij naar de reserve verwezen te worden, omdat zijn broer Jean, conscrit van 1811, in actieve dienst is bij het 6de Artillerieregiment te paard (Jean Van Zielegheem nam dienst in plaats van Jean Vantomme van Torhout, maar liet er zich waarschijnlijk wel voor betalen). Van Jean Vanzieleghem werd naderhand nooit niets meer teruggevonden, noch over zijn dienst noch over zijn terugkeer, wellicht is hij ergens gesneuveld.

Michel Van Zielegheem wordt door deze broederdienst in de reserve gehouden. We vinden nergens een oproepingsbevel zich naar Brugge te begeven.

2.1 Michel Vanzieleghem deserteur

We vonden Michel Vanzieleghem opeens wel terug in het "*Journal du Maire pour l'inscription des conscrits ré-tardataires, déserteurs en route, réfractaires et déserteurs de corps, à rechercher dans votre commune de Lichtervelde*". Hij staat er ingeschreven als deserteur van het "*13e Voltigeurs de la garde impériale*"³ op 20 juni 1813. Hij werd wellicht opgeroepen in een "*levée en masse*". Velen deserteerden maar werden vaak weer opgepakt. Hij vervoegde zijn eenheid opnieuw op 5 juli 1813.

Michel Vanzieleghem vereremerkt met de "*médaille de Sainte-Hélène*".

Bij keizerlijk decreet van 12 augustus 1857 werd door Napoleon III een eervolle onderscheiding toegekend aan alle oud-militairen van de Franse legers die konden bewijzen dat zij in de periode 1792-1815 onder de Franse vlag hadden gediend. De jongsten waren toen reeds 60, en de oudsten 80 jaar. Velen waren niet meer in het bezit van de nodige bewijsstukken. Er werden in ons land 14.612 eretekens verstrekt. Er werd weleens gezegd dat er

³ "Voltigeurs" waren een keurkorps van zeer beweeglijke soldaten, klein van gestalte, snelle en goede schutters. Ze waren getraind om als tweede man op een paard te springen om snel ergens heen gebracht te worden. Michel Vanzieleghem was 1,605 m. Het soldaatje hierboven afgebeeld draagt het uniform van de "voltigeurs".

aan het bekomen van de médaille geldelijke voordelen zouden verbonden zijn. Maar het decreet vermeldt hierover niets.

Deze erepenning kon niet postuum toegekend worden en kwam dus veel te laat voor de talrijke oud-strijders die vaak 5 en meer jaren in dienst van Napoleon geweest waren

Het is een bronzen penning van 51 mm hoog, op de voorkant staat de beeltenis van Napoleon I. Op de achterzijde vinden we de volgende vermeldingen:

"Campagnes de 1792 à 1815

A ses compagnons de gloire sa dernière pensée

Ste Hélène 5 mai 1821".

LEOPOLD, ROI DES BELGES.

A tous présents et à venir, Salut.

Vu la requête du *Sieur Van Sielegheem*

demandant à être autorisé à porter la Médaille de Sainte-Hélène, pour les campagnes de 1792 à 1815, qui lui a été décernée par Sa Majesté l'Empereur des Français;

Vu l'art. 9 de la loi du 11 Juillet 1832.

Sur le rapport de Notre Ministre des Affaires Etrangères.

NOUS AVONS ARRÊTÉ & ARRÊTONS:

Article 1er

Le *Sieur Van Sielegheem, Michel* est autorisé à porter la susdite Médaille, sans pouvoir la détacher du Ruban.

Article 2.

Notre Ministre des Affaires Etrangères est chargé de l'exécution du présent arrêté.

Donné à *Lachen*,

le 2 Mars 1838

(signé) *Leopold.*

Par le Roi

Le Ministre des Affaires Etrangères.

(signé) *de Vrière.*

Pour copie conforme:

Le Secrétaire-général,

C. M. de Vrière

Médaille N° 12.

Brevet Michel Van Sielegheem

Bij deze bronzen penning hoort een erelint met verticale rode en groene strepen. Samen met de onderscheiding kreeg de titularis een genummerd brevet, ondertekend en afgeleverd door de grootkanselier van het Legioen van Eer. Jammer genoeg werden deze dossiers in 1871 tijdens de opstand van de Parijse commune vernietigd.

Michel Van Sieleghem ⁴kreeg zijn médaille toegewezen op 2 maart 1858, uitgereikt door de Belgische minister van buitenlandse zaken de Vrière.

Het document is een gewaardeerd familiestuk⁵. Michel Vanzieleghem is immers de betovergrootvader van de auteur van dit artikel.

3 Charles Bertram: beloond bij zijn "mariage rosiere"

Charles Bertram, geboren in Lichtervelde op 24 september 1785, zoon van Johannes en Anna Maria De Sloovere, conscrit voor het jaar 1806, werd ingelijfd op 22 oktober 1806 bij het 12e linieregiment in Mezières. Hij maakte meteen de Portugese campagnes mee van 1807 en 1808. De legers verplaatsten zich te voet, de marsen naar Portugal namen 2 à 3 maand in beslag.

Napoleon liet de haven van Lissabon bezetten omdat Portugal niet meehielp aan de blokkade tegen England. De Fransen voerden in 1807 en 1808 maatregelen in tegen een volksofstand maar moesten in 1809 Portugal prijsgeven.

Charles Bertram werd er gekwetst en op definitief verlof gezet op 12 januari 1809. Hij ontving een oorlogspensioen van 150fr.

3.1 Mariage Rosière

Deze benaming stamt uit het oude regime. In bepaalde dorpen in Frankrijk was het de gewoonte een bijzonder deugdzaam meisje van geringe afkomst te belonen met een rozenkrans. Het meisje noemde men "La Rosière". In sommige dorpen kregen de meisjes nog een zilveren ring bovenop. Tijdens de Napoleontische periode werd deze benaming toepasselijk op eerbare meisjes of vrouwen die, naar aanleiding van een plechtige gebeurtenis in het Franse keizerrijk, in het huwelijksbootje stapten met een oudgediende van het Franse leger; bij die gelegenheid ontvingen ze een huwelijksgift in baar geld. Een dergelijk huwelijk werd dan als "mariage rosière" betiteld. De voorkeur werd gegeven aan oudgedienden die wegens oorlogsverwondingen met een invaliditeitspensioen naar huis gezonden waren. De gewezen militair moest minstens één veldtocht hebben meegemaakt.

In een schrijven aan de gemeente Lichtervelde op 12 november 1809 wordt gewezen op de mogelijkheid een dergelijk huwelijk te plannen. Iedere gemeente van het gerechtskanton Torhout mocht zijn kandidaten naar voren schuiven en uit die kandidaten zou door een commissie één koppel uitgekozen worden.

In het vrederechtskanton Torhout kwam de commissie bijeen op 11 april 1810. Ze bestond uit de vrederechter Jean Baptiste Stock van Torhout, Ambroise De Busschere pastoor in Torhout, Jean Baptiste Luc onderpastoor in Kortemark, Charles Fraeys en Jean

⁴ In de archiefdocumenten wordt de naam op verschillende manieren geschreven. Met de juiste spelling nam men het niet zo nauw.

⁵ Zie afbeelding op vorige bladzijde.

Custis, respectievelijk burgemeester van Torhout en Lichtervelde. In het proces-verbaal opgesteld naar aanleiding van de bijeenkomst blijkt dat in de gemeenten Torhout, Kortemark en Handzame geen kandidaten waren die aan bovengenoemde vereisten voldeden

Charles Bertram van Lichtervelde is dan ook de enige kandidaat die aan de gevraagde eisen voldeed. Hij was immers oorlogsinvalide en had de Portugese veldtocht meegemaakt. Hij komt er samen met zijn verloofde Anne Catherine Slosse naartoe,

"fille de Jean et de Petronelle Deneckere, née a Ardoye le 6 avril 1784 jeune fille, domiciliée à Lichtervelde depuis cinq ans, ayant une très bonne conduite, domestique depuis dixhuit ans avec toute honneur et probité..."

Het paar wordt door de kommissie waardig bevonden en zou op de dag van hun huwelijk een "dot" van 600 frank ontvangen. Het huwelijk van Napoleon en Marie-Louise was ditmaal de aanleiding om een dergelijke huwelijksgift in te voeren.

"Monsieur le président ainsi que les membres de la commission estiment que le sieur Bertram Charles et la demoiselle Catherine Slosse sont dans le cas de jouir de la faveur signalé que sa majesté l'Empereur et Roi a l'occasion de son mariage daigne accorder en les dotans d'une somme de six cent francs de tout quoi nous avons signé le présent proces verbal qui sera soumis a l'approbation de monsieur compte de l'Empire Préfet du département de la Lys."

De goedkeuring van de toezegging door de prefektuur in Brugge keert reeds op 17 april terug en het paar huwt in Lichtervelde op 23 april 1810. Deze datum was door een keizerlijk decreet in het gehele rijk op dezelfde dag vastgelegd.

Die dag trouwden over het gehele Franse keizerrijk, zesduizend oudgedienden van Napoleon. In Lichtervelde was dit Charles Bertram.

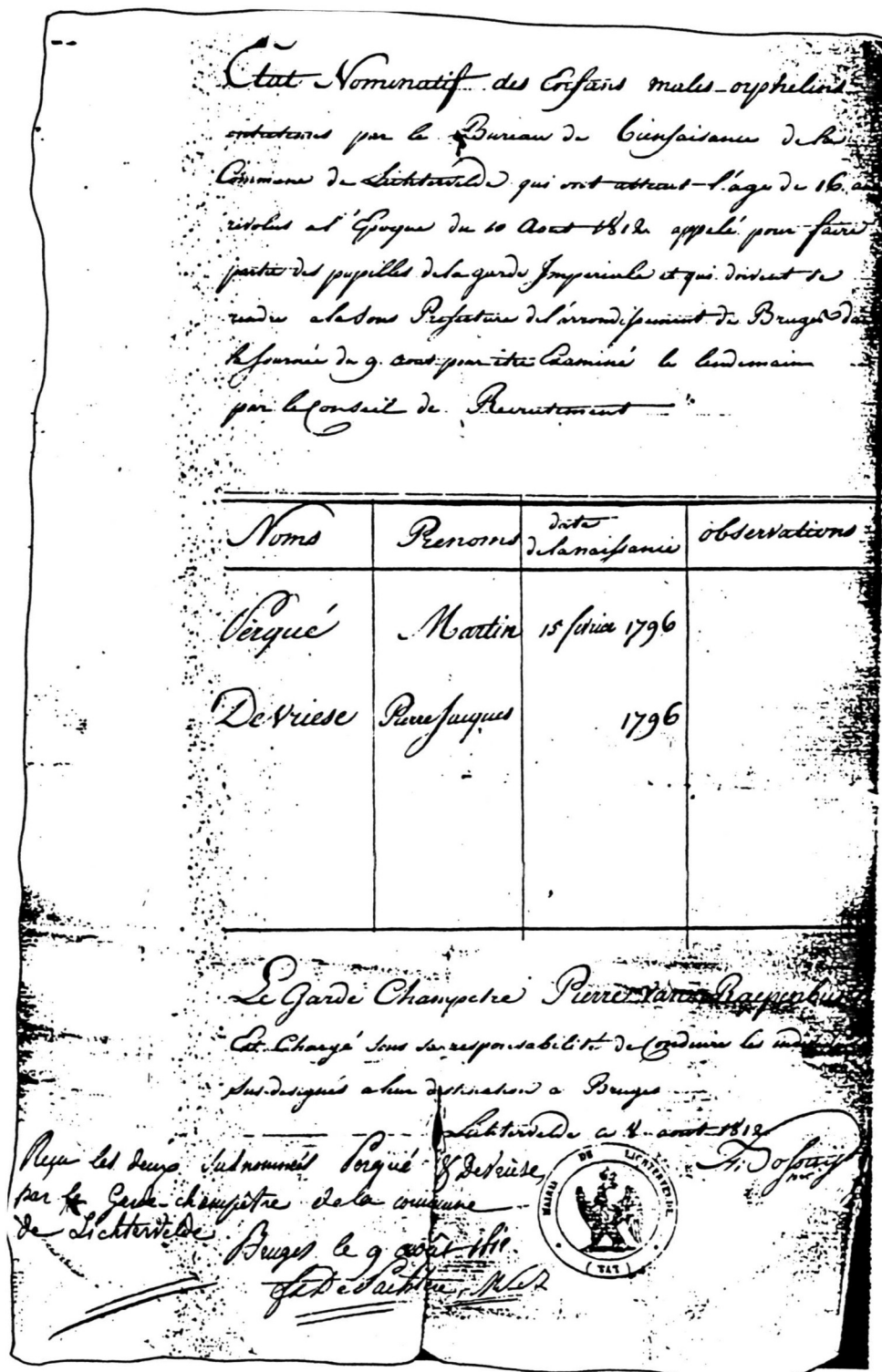
4 PUPILLEN VAN DE KEIZERLIJKE GARDE

Toen Napoleon nog koning van Holland was, had hij in zijn eigen Garde twee bataljons kandidaat-gegradueerden, bestaande uit kinderen van militairen in actieve dienst overleden, die in weeshuizen waren opgevoed. De kinderen van deze eenheid droegen de naam „Pupillen". Het regiment was in Versailles gekazerneerd en kreeg op 30 maart 1811 de benaming "*Pupilles de la Garde Impériale*".

Oorspronkelijk bestaande uit 2 bataljons werd het uitgebouwd tot een regiment van 9 bataljons. Voor een dergelijke uitbreiding waren er natuurlijk nieuwe inlijvingen nodig. Een eerste stap was het uitkammen van de weeshuizen om onder de vondelingen en verlaten kinderen de nodige rekruten te vinden.

Zo komt er ook op het gemeentehuis van Lichtervelde een aanvraag binnen op 5 augustus 1812 met daarin volgende passage:

"...les enfans mâles élevés par les hospice et établissements de bienfaisance du moment qu'ils ont atteint l'âge de seize ans, s'ils sont bien portants, doivent être dirigés sur Versailles pour être incorporés dans le régiment des pupilles de la garde..."

De gemeente werd ermee belast de kandidaten voor 10 augustus naar Brugge te brengen. In het rekruteringscentrum werden ze aan een medisch onderzoek onderworpen om zich naderhand naar Versailles te begeven.

Op 9 augustus 1812 worden twee pupillen door veldwachter Pierre Van Raepenbusch naar Brugge gebracht. De begeleidende brief wordt "voor ontvangst" afgetekend.⁶

⁶ Zie facsimile op de volgende pagina

Het zijn Pierre Jacques Devriese, van wie enkel het geboortjaar 1796 vermeld is. Zijn metgezel is Martin Perqué, geboren in Lichtervelde op 15 februari 1796. Hij is de zoon van Martinus en Martine Perqué, afkomstig van Oudenburg.

Of de twee kandidaten naar Versailles vertrokken zijn, konden we nergens terugvinden. Maar men mag aannemen dat zulks geschiedde. Een eerste selectie gebeurde immers op de gemeente zelf. Het moesten kerels zijn die "*bien portants*" waren. En gezien de rekrutering niet zo gemakkelijk geschiedde, was de overheid niet meer zo streng bij de medische controle.

Nadat Napoleon op 6 april 1814 troonsafstand had gedaan, werd het regiment ontbonden en keerden de pupillen naar hun haardsteden terug.

Tot zover de beschrijving van de lotgevallen van enkel Lichterveldenaars in de legers van Napoleon. In een volgend jaarboek proberen wij opgeroepen, deserteurs, gesneuvelden enz. in lijst te brengen

Heemkundige kring Karel Van de Poel

5 BIBLIOGRAFIE

5.1 Archieven.

Stadsarchief Torhout: Militie en conscriptie 1806-1814.

Rijksarchief Brugge: Gemeentearchief Lichtervelde depot 1942, Algemeen bestuur 1801 à 1814. Militie , 1799 à 1814.

Archief van de Franse hoofdbesturen in West-Vlaanderen 1794-1814:

Oproeping en verdeling van conscripts.

Vlaams centrum genealogie en heraldiek, Handzame

Burgerlijke stand Lichtervelde, Torhout, Oudenburg, Ardoorie.

5.2 Periodieken

Biekorf 1939 p. 196 à 198.

5.3 Literatuur

De erfenis van de Franse Revolutie 1794-1814, Brussel ASLK 1989.

Haelewyn R. Torhout onder het Frans bestuur, Pro Civitate 1966.

Arickx V. Pittemse soldaten in het leger van Napoleon. Tielt Vervenne 1962.

De Lelys E. Onze voorouders in de legers van Napoleon. VVF-Brabant 1982.